

اسماعیلیه

— ۷ —

شجر حکمت پیغمبر ما بود کزو
پسران علی امروز مرا او را بسزا
پسران علی آنها که امامان حقند
سپس آن پسران رو، پسر، از آنکه ترا
ای پسر دین محمد بمثل چون جسد است
چون شب دین سیه و تیره شود، فاطمیان
داد در خلق جهان جمله پدرشان گسترده
شیر دادار جهان بود پدرشان، نشگفت
سپس فاطمیان رو که بفرمان خدای
یسرت گر جگرست از تن تو، فاطمیان
شیعت فاطمیان یافته اند آب حیات

هریک از عترت او نیز درختی ببرند
پسرانند چو مر دختر او را پسرند^۱
بجلالت بجهان در، چو پدر مشتهرند
پسران علی و فاطمه ز آتش سپرند
که بر آن شهره جسد فاطمیان همچو سرنده
صبح مشهور و مه و زهر ستاره سحرند
چه عجب گر پسران همچو پدر دادگرند^۲
که از ایشان برمند اینک که یکایک مُرنند^۳
امشان را ز پس جد و پدر راهبرند
مر نبی را و علی را بحقیقت جگرند^۴
خضرا این دور شدستند که هرگز نمرند^۵

اسماعیلیان خلفای فاطمی مصر را امام میدانند و گویند مرتبه امامت از حضرت
علی بن ابی طالب بترتیب با امام حسن و امام حسین و امام زین العابدین و امام محمد باقر

۱ - اینکه پسران دختر پیغمبر پسران خود پیغمبر محسوب شده اند دلیلش از قرآن آیه مباهله است،
فمن حاجک فیه من بعد ما جاءک من العالم فقل تعالوا ندع ابناءنا و ابناءکم و نساءنا و نساءکم و انفسنا
وانفسکم ثم نبتهل فنجعل لعنة الله علی الکاذبین . سوره آل عمران آیه ۵۴ ، زیرا مقصود از «ابناءنا»
حضرت امام حسن و امام حسین علیهما السلام می باشد . و در میان برخی از اعراب فرزندان دختر
بیگانه محسوب میشدند چنانکه شاعری گفته است : (شرح ابن عقیل بر القیة ابن مالک جلد ۱ صفحه ۲۰۹)
بنونا بنو ابناءنا ، و بناتنا بنوهن ابناء الرجال الابعاد

یعنی «فرزندان پسرانمان فرزندان خودمان اند ولی فرزندان دخترانمان فرزندان مردان بیگانه اند» .
۲ - در عربی برای مشابهت فرزند پیدر امثال فراوانی وجود دارد از آن جمله : و من يشابه ابيه
فما ظلم ، ولا غرو ان یحدو الفتی حدو والده ، و حق علی ابن الصقران یشبه الصقرا . ۳ - اشاره
است بآیه شریفه : «لانهم حُرر مستنفره فرت من قسورة» سورة المدثر آیه ۵۱ . ۴ - در عربی
«انما اولادنا اکبادنا» . ۵ - نمرند مخفف نمیرند (دیوان ناصر خسرو صفحه ۱۰۱) .

وامام جعفر صادق و اسمعیل بن جعفر انتقال یافته و پس از او بامامان مستور و پنهان که نخستین آنان محمد بن اسماعیل است پیوسته و سپس بعیدالله مهدی که از نسل محمد بن اسماعیل میباشد رسیده است و فرزندان عیدالله مهدی هر يك از پدر خود مرتبه امامت را بارث برده‌اند . مسأله امامت از مهم‌ترین مسائل در مذهب اسلام محسوب میشود . ابن خلدون گوید : نصب امام واجب است و وجوب آن از اجماع صحابه و تابعین مستفاد می‌گردد و برخی وجوب آنرا مستند بعقل کرده‌اند و گفته‌اند همین اجماع یکی از احکام عقل است زیرا افراد بشر نمیتوانند به تنهایی بزندگی خود ادامه دهند و ناچارند که بطور اجتماعی زندگی کنند و اگر راهنمایی نداشته باشند تنازع منافع و ازدحام اغراض زندگی آنان را بهرج و مرج و آشوب می‌کشاند و کسی می‌تواند عهده‌دار این منصب گردد که از نعمت علم و عدالت و کفایت و سلامتی حواس و اعضا برخوردار باشد^(۱) . سعدالدین تفتازانی گوید : در هر دوره‌ای کسی باید که احکام دین و سنت رسول را برپای دارد و داد ستمدیدگان را بدهد و در هر مورد از حق و حقیقت دفاع کند و چنین کسی باید مکلف ، مسلم ، عادل ، حُرّ ، مجتهد ، شجاع ، کافی ، سمیع ، بصیر ، ناطق و قرشی باشد و شیعه هاشمی و علوی بودن را نیز لازم میدانند تا آنکه امامت ابوبکر و عمر و عثمان و بنی عباس باطل گردد . بعقیده شیعیان نصب امام لطفی است که از سوی خدا شامل حال بندگان میگردد . اسماعیلیان از شیعه گویند تحصیل معرفت واجب است و نظر عقل در شناسائی خدا کافی نیست پس استفاده از امام لازم میباشد . و امامیان از شیعه گویند رئیس قاهری^(۲) باید باشد تا مردم را از مناهای باز دارد و برواجبات برانگیزد و مردم در پناه او از گناهان دور شوند و بطاعت خدا نزدیکتر گردند^(۳) . مولوی نیز در مثنوی باینکه در هر دوره‌ای وجود امام و ولی لازم میباشد اشاره کرده است :

چون مقرر شد بزرگی رسول پس حسد ناید کسی را از قبول
پس بهر دوری ولی قائمست تا قیامت آزمایش دائمست

(۱) مقدمه ابن خلدون ، صفحه ۱۶۰ . (۲) شرط قاهر بودن از شیعه زبیده است که هر کس را که قیام بسبب کرد و قاهر بود امام دانند . (۳) شرح مقاصد جلد ۲ صفحه ۲۷۵ و ۲۷۸ .

پس امام حی قائم آن ولیست خواه از نسل عمر خواه از علیست
 مهدی و هادی ویست ای راه جو هم نهران وهم نشسته پیش رو (۱)

شیعیان پس از پیغمبر امامت را حق حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام میدانند و با دله عقلی و نقلی متوسل میشوند. ما برخی از آت ادله را درین جا ذکر می‌کنیم و چون بحث مادر باره اسماعیلیه است از اشعار ناصر خسرو که شیعه اسماعیلی بوده نیز شاهد می‌آوریم.

۱ - از پیغمبر يك دختر بیدش نماند و او را بعلمی داد پس علی نزدیکترین کس است به پیغمبر و چون خود پیغمبر با امامت او تصریح کرده احق و اولی بخلافت می‌باشد. هرگز ملکی ملك به بیگانه ندادست شو نامه شاهان جهان یکسر بر خوان با دختر و داماد و نبیره بجهانت در میراث به بیگانه دهد هیچ مسلمان (۲)؟

۲ - پیغمبر هنگام بازگشت از حجة الوداع در جائی میان مکه و مدینه موسوم به «غدیر خم» مردم را گرد کرد و بآنان گفت: «الست اولی بکم من انفسکم. قالوا: بلی. قال: فمن كنت مولاه فعلى مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه وانصر من نصره واخذل من خذله. واز معانی مولی ناصر و اولی بتصرف است (۳).

آنکه بیدش از دگران بود بشمشیر و بعلم و آنکه بگزید و وصی کرد نبی بر سر هاش آنکه معروف بدو شد بجهان روز غدیر و ز خداوند ظفر خواست پیغمبر بدعاش (۴)

۳ - خداوند در قرآن فرموده است: «انما ولیکم الله و رسوله والذین آمنوا الذین یقیمون الصلوة و یؤتون الزکوة و هم را کعون (۵). مفسران گفته‌اند که این آیه شریفه درباره حضرت علی نازل شده زیرا او انگشتی خود را در حال رکوع بسائل داد، و کلمه «انما» مفید حصر است و کلمه «ولی» بمعنی ناصر و متصرف و اولی و احق آمده است (۶).

آنچه علی داد در رکوع فزون بود ز آنچه بعمری بداد حاتم طائی
 گر تو جز او را بجای او بنشانندی و الله بالله که بر طریق خطائی (۷)

(۱) مثنوی دفتر دوم صفحه ۲۳۹ چاپ بروخیم. (۲) دیوان ناصر خسرو، صفحه ۳۵۲.

(۳) شرح مقاصد جلد ۲ صفحه ۲۸۹. (۴) دیوان ناصر خسرو، صفحه ۲۲۱. (۵) سورة المائدة

آیه ۶۰. (۶) شرح مقاصد جلد ۲ صفحه ۲۸۸. (۷) دیوان ناصر خسرو، صفحه ۴۱۹.

۴ - پیغمبر فرمود: انا مدينة العلم و علیٌ باهما فمن اراد العلم فلیأت الباب (۱):

پیغمبر بُد شهر همه علم و بر آن در شایسته دری بود و قوی حیدر کَرّار
این قول رسولست و در اخبار نوشتست تا محشر از آن روز نویسنده اخبار (۲)

۵ - پیغمبر فرمود: یا علی انت قسیم الجنة والنار (۳).

او سزاید که وصی بود نبی را در خلق که برادرش بدو بن عم و داماد و وزیر
کی شناسی بجز او را پدر نسل رسول کی شناسی بجز او قاسم جنات و سعیر (۴)

۶ - پیغمبر فرمود: علی منی بمنزلة هارون من موسی الاّ انه لانی بعدی (۵).

بتساویل علی از آتش جهل نکه کن رسته در دلها گلستان
جز او دانی کرا هارون امت چو باشد مصطفی فرزند عمران (۶).

۷ - پیغمبر فرمود: انا و انت یا علی ابوا هذه الامة (۷).

گرا حمید مرسل پدر امت خویش است جز شیعت و فرزندی اولاد زنا اند
ما بر اثر عترت پیغمبر خویشیم و اولاد زنا بر اثر رای و هوا اند (۸)

۸ - پیغمبر در جنگ خیبر فرمود: والله لاعطین الراية غدا رجلا یحبه الله و
رسوله وهو یحب الله ورسوله کَرّار غیر فرار الخ (۹).

ز بیم ذوالفقار شیر خوارش بخندق شد زمین مهرنگ مر جان

کرا کَرّار خواند احمد جز او را نو نیزش خوانا اگر هستی مسلمان (۱۰)

۹ - پیغمبر دربارهٔ دو فرزند علی فرمود: الحسن و الحسین سیدنا شباب اهل

الجنة و ابوهما خیر منهما (۱۱).

جووانی ستوده است مدحت مر او را بس است و جز این نیستش هیچ مفخر

که سادات جمع جوانان جنت نبی گفت هستند شبیر و شبر (۱۲)

(۱) جامع صغیر سیوطی جلد ۱ صفحه ۳۴۶ و بحار الانوار مجلسی جلد ۹ صفحه ۷۳.

(۲) دیوان ناصر خسرو، صفحه ۱۹۳. (۳) بحار الانوار جلد ۹ صفحه ۳۸۹. (۴) دیوان

ناصر خسرو، صفحه ۱۹۵. (۵) جامع صغیر جلد ۲ صفحه ۱۴۰. (۶) دیوان ناصر خسرو،

صفحه ۳۱۵. (۷) بحار الانوار جلد ۹ صفحه ۸۴. (۸) دیوان ناصر خسرو، صفحه ۹۷.

(۹) کتاب النقص، صفحه ۱۳۹. (۱۰) دیوان ناصر خسرو، صفحه ۴۱۵. (۱۱) جامع صغیر،

جلد ۱ صفحه ۵۱۸. (۱۲) دیوان ناصر خسرو، صفحه ۱۵۰.

۱۰ - پیغمبر فرمود: مثل اهل بیتی مثل سفینه نوح من ر کبها نجا ومن تخلف عنها غرق (۱).

تخته کشتی نوحم بخراسان در لاجرم هیچ خطر نیست زطوفانم
غرقه اند اهل خراسان و نه آگاهند سر بز انور مانده چنین زانم (۲)

شیعیان اسماعیلی امامت را در خاندان علی موروثی میدانند و گویند این حق مقدس یعنی امامت تا روز رستاخیز در خاندان علی است و از پدری به پسر منتقل می گردد و این انتقال بوسیله نص خاصی انجام میشود و همان نص مظهر اراده و خواست خداوند است و هیچکس را حق آن نیست که علت و سبب نص امامت را بجوید و اگر کسی امام را نشناسد و یا از فرمانهای او سرپیچی کند از اسلام خارج می باشد بجهت اینکه پیغمبر فرموده است: من مات وله يعرف امام زمانه مات میته الجاهلیة (۳) و حضرت صادق فرموده است: بنا یبعث الله و بنا یطاع الله و بنا یعصى الله فمن اطاعنا فقد اطاع الله و من عصانا فقد عصی الله (۴). ناصر خسرو در باره و جوب طاعت امام چنین گوید: هر که بر رسول علیه السلام ایمان آورد و با امام و بوصی او و بر خیر امام منکر شد ستمکار شد و مر او را سوی هدی راه ننمایند چنانکه خدای گفت قوله « کیف یهدی الله قوما کفروا بعد ایمانهم و شهدوا ان الرسول حق و جاء هم بالبینات و الله لایهدی الظالمین » گفت چگونه راه نماید خدای گروهی را که سپس از ایمان کافر شدند و آیتها و نشانیها بدیشان آمد و گواهی دادند که رسول حق است و خدای راه نه نماید گروه ستمکاران را (۵).

اسماعیلیان برای مصداق این امامت که اینقدر نزد آنان مهم است شرایط خاصی قائل نیستند همین قدر کافی میدانند که از اولاد علی باشد و مورد نص پدر قرار گرفته باشد و عمر و معلومات و رفتار و کردار امام در نظر آنان قابل اهمیت نیست چنانکه الحاکم در سنن یازده سالگی و نیم و الظاهر در سن شانزده سالگی و المستنصر کمتر از هشت سال و المستعلی بدش از بیست سال و الامر در پنج سالگی و الظافر در

(۱) جامع صغیر جلد ۲ صفحه ۱۰۴ و بحار الانوار جلد ۱۷ صفحه ۷۶ . (۲) دیوان ناصر خسرو صفحه ۲۸۳ . (۳) بحار الانوار جلد ۷ صفحه ۲۱ . (۴) بحار الانوار جلد ۸ صفحه ۱۶ . (۵) جامع الحکمین ، صفحه ۱۶۲ .

هفده سالگی و، الفایز در پینج سالگی و، العاضد در یازده سالگی بخلافت رسیدند (۱) و می گفتند بمحض اینسکه خلیفه‌ای فرزند خود را بجان‌نشینی خود برگزید اسرار مکنونه ربانی و صفات پنهانی آلهی از او بفرزندش حلول می کند و این همان میراث معنوی و سرمایه روحانی است که بپیمبر بعلی منتقل ساخته است و قسمت مهم این میراث تاویل قرآن و اسرار کتاب‌الله است .

داعیان و مبلغان مذاهب اسماعیلیه از جهت اعتقادشان باینسکه خلفای فاطمی وارث علوم آلهی اند غلو و مبالغه در باره آنان را بحد افراط رساندند و همین خلفای نابالغ را واجد علوم اولین و آخرین دانستند و چون کشف و کرامتی از آنان مشاهده نمی کردند ناچار بودند که بگویند بشر نمیتواند آنان را درک کند .

قاضی نعمان بن محمد مغربی آنان را فوق مخلوقات دانسته و گوید عقل بشر نمیتواند حقیقت آنان را دریابد (۲) . شمس الدین بن احمد بن یعقوب طیبی در رساله‌الاستور و دعوة المؤمنین للحضور آنان را حکیم دهر و فیلسوف بحر و بر و خالق الحب و کلمه الرب خوانده است (۳) . شهاب الدین ابی فراس در رساله مطالع الشمس فی معرفة النفوس آنان را خورشید آسمان دین و قلب عالم امکان والهی الذات و سرمدی الحیة خوانده و گوید در همه جا هستند و جائی را هم اشغال نمی کنند (۴) . المؤید فی الدین شیرازی آیه شریفه اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم (۵) را در شأن آنان دانسته و اطاعت از آنان را مقارن با اطاعت خدا و رسول می سازد و درین باره چنین گفته است

و هم اولو الامر ائمة الهدی	عصمة من لاتبهم من الردی
مفروضة طاعتهم علی الامم	قاطبة من عرب و من عجم
اقرأ : اطیوا الله و الرسول	ثم اولی الامر بهم موصولا
ثلاث طاعات غدت معلومة	فی آیه واحدة منظومة

(۱) النجوم الزاهرة فی ملوک مصر و القاهرة جلد ۲ صفحات ۶۲ ، ۱۲۹ ، ۱۶۸ ، ۲۹۸ ، ۳۲۷

و جلد ۳ صفحات ۴۶ ، ۶۲ ، ۸۴ . (۲) کتاب الهمة فی آداب اتباع الائمة ، صفحه ۴۰ .

(۳) اربع رسائل اسماعیلیه بتحقیق عارف تامر ، صفحه ۸۱ . (۴) همین مأخذ ، صفحه ۳۳ .

(۵) سوره نساء آیه ۶۲ .

ناصر خسرو گوید : و معنی ظاهر صلوة پرستش خداست بچسد باقبال سوی قبله اجساد که آن کعبه است خانه خدای تعالی بمکه و تأویل باطن صلوة پرستش خدای است بنفس ناطقه باقبال برطلب علم کتاب و شریعت سوی قبله ارواح که آن خانه خدا است آن خانهئی که علم خدای اندروست و آن امام حقست علیه السلام (۱) .
 ودانشمندانشان کتب زیادی درباره امامت تألیف کرده اند از آن جمله : کتاب التوحید و الامامة و کتاب الهممة فی آداب اتباع الائمة از قاضی نعمان بن محمد و کتاب اثبات الامامة از داعی احمد بن ابراهیم نیشابوری و کتاب المصابیح و رسالة المباسم البشارات و الرسالة الواعظة از احمد حمیدالدین بن عبدالله کرمانی و رسالة فی الامامة از داعی ابوالفوارس احمد بن یعقوب و کتاب خزائن الادلة از ابویعقوب سجستانی (۲) .

سلسله مقالات دانشمند محترم آقای مهدی محقق درین شماره بیان می یابد ، فقط در شماره بعد ائمه طایفه اسماعلیه باعتقاد ایشان - از آغاز تا امروز ، فهرست و چاپ خواهد شد . ان شاء الله .
 علاقه مندان باین بحث می توانند به کتابهایی که در ذیل صفحات این مقالات نام برده شده مراجعه فرمایند و استفادت برند .
 از علما و محققین معروف ممالک عربی زبان هم مقالاتی رسیده که باید دقیقاً ترجمه شود و از آن پس چاپ .

از توجه و لطف آن بزرگواران امتنان داریم .

مجله یغما

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

(۱) جامع الحکمتین ، صفحه ۳۰۸ .

(۲) مقدمه کتاب الهممة فی آداب اتباع الائمة صفحه ۲۰ بقلم دکتر محمد کامل حسین .